

VÀI NÉT VỀ TRUYỀN THUYẾT DÂN GIAN KHMER NAM BỘ

PHẠM TIẾT KHÁNH *

Chợ Trà Vinh đầu thế kỷ XX

Văn học dân gian phản ánh cuộc sống, tư duy, chuẩn mực và cách ứng xử của con người đối với thiên nhiên, xã hội và con người qua các thời kỳ lịch sử. Văn học dân gian Khmer cũng thế, nó là một bộ phận của văn hóa truyền thống, nếu được sưu tầm nghiên cứu đúng mức sẽ bộc lộ được bản sắc văn hóa của người Khmer. Trong phạm vi nhỏ này, chúng tôi chỉ đề cập vài nét về truyền thuyết của người Khmer Nam Bộ. Văn học dân gian Khmer có hai khối chính: văn xuôi và văn vần, trong đó truyền thuyết là một bộ phận của văn xuôi.

Rương Pơ-rông là thuật ngữ chỉ các truyện truyền thuyết các truyện dân gian mang tính chất thần kỳ. Đích thực trong kho tàng văn học dân gian Khmer thì Rương Pơ – rông dùng để chỉ cho cả hai loại truyện truyền thuyết và cổ tích. Có truyện dụng ý giải thích các địa danh, núi non, sông hồ... có truyện ca ngợi,

khuyến khích con người làm điều thiện, tố cáo những kẻ bạc ác, kết thúc truyện bao giờ cái thiện, cái chính nghĩa cũng chiến thắng.

Còn dạng cổ tích thì khá nhiều truyện phản ánh sự giao lưu văn hóa của đồng bào Khmer và các anh em trong đại gia đình dân tộc Việt Nam như Chau Sanh Chau Thông, Trần Minh khổ chuỗi... mang nét tương đồng với truyện cổ tích của dân tộc Kinh.

Về truyền thuyết của người Khmer Nam Bộ thì khá phong phú. Đặc điểm nổi trội của truyền thuyết người Khmer Nam Bộ là gắn bó chặt chẽ với phong tục và lễ hội. Và nhờ lễ hội, truyền thuyết dân gian của người Khmer Nam bộ vẫn đang sống cùng người Khmer trong cuộc sống hôm nay.

Qua khảo sát, chúng tôi nhận thấy những truyền thuyết Khmer Nam Bộ chủ yếu xoay quanh những chủ đề sau:

- Chủ đề về sáng tạo văn hóa hoặc liên quan đến các sự kiện văn hóa mà nó được biểu hiện cụ thể trong đời sống thường ngày của người Khmer như xây cất nhà cửa, chùa tháp, hay dùng để giải thích các lễ hội truyền thống của họ – đó là những truyện mà trong đó chúng ta có thể dễ dàng nhận ra những mảnh vỡ của thần thoại còn rơi rớt lại.

- Chủ đề về địa danh và giải thích địa danh: đây là chủ đề chiếm số lượng lớn nhất trong thể loại truyền thuyết của người Khmer

* Thạc sĩ, Hiệu trưởng trường Đại học Trà Vinh

Nam Bộ, bởi khi đến sinh cơ, lập nghiệp trên mảnh đất Nam Bộ hoang vu và hiểm trở này thì điều đầu tiên đập vào mắt của tổ tiên những người Khmer là những con giống, vũng nước, cây cỏ, thiên nhiên hoàn toàn khác lạ so với quê hương xa xôi của họ trên đất chùa tháp.

- Chủ đề nhằm hướng tới sự thắt chặt tình đoàn kết giữa 3 dân tộc Khmer- Việt – Hoa cùng cộng cư ở Nam Bộ: có thể nói đây là chủ đề đặc biệt, chủ đề tạo nên sự đặc sắc của thể loại truyền thuyết Khmer Nam Bộ, ta hoàn toàn không thể tìm được cốt truyện với nội dung tương tự như vậy ở người Việt, người Hoa hay xa hơn là người Khmer ở Campuchia. Có lẽ chính miền đất Nam Bộ lúc đầu đầy hoang địa và hiểm trở này đã làm cho con người không kể màu da, sắc tộc phải đoàn kết với nhau .

Truyền thuyết của Khmer Nam Bộ có những đề tài đặc trưng riêng mang đậm bản sắc địa phương và tộc người của mình. Đó là những truyền thuyết nhằm giải thích các sự kiện văn hóa như sự tích Chôl Chnam thmây, Sự tích đua ghe Ngo trong lễ Ok Om Bok... hay những truyền thuyết nhằm giải thích tên đất, tên sông, như: Sự tích Ao Bà Om, Sự tích Vũng Thơm, sự tích địa danh Bãi Xàu... Qua phân tích, so sánh đối chiếu với các truyền thuyết cùng loại của các dân tộc khác, ta thấy các tác giả dân gian Khmer Nam Bộ xưa đã rất “tự nhiên một cách hồn nhiên” trong việc thể hiện những nhận thức của mình về vùng đất mới và sáng tạo nên những con người mới. Nếu như Thom – mư - bal trong sự tích Chôl Chnam thmây - trong truyền thuyết Khmer Campuchia là hoàng tử thì ở Khmer Nam Bộ đó chỉ là một cậu bé, nếu như trong các truyền thuyết các nhân vật liên quan đến việc sáng tạo văn hóa là một người hoàn mỹ cả về diện mạo và nhân cách thì trong Pô-pit- xno-ka đó là một con người rất bình dị, bình dị đến đời thường ở chi tiết chữ thể ở cuối truyện.

Ở các truyền thuyết về địa danh, ta cũng nhận thấy điều này, đó là những hình ảnh về thiên nhiên con người cùng văn hóa địa phương Nam Bộ được phản ánh một cách chân thực, chất phác, trực quan và thật thà như chính bản thân con người của họ vậy. Nhưng giá trị nghệ thuật miêu tả cảnh vật, thiên nhiên và con người không những không thô ráp và nghèo nàn mà còn có phần đặc sắc và tạo

được bản sắc riêng không lẫn vào đâu được của mình khi trong Sự tích Ao Bà Om miêu tả: “Ngày xưa, vùng Trà Vinh, hằng năm cứ đến mùa khô nước ngọt rất khan hiếm. Ruộng rẫy, khô cằn, nứt nẻ, cây cỏ xơ xác tiêu điều... trong vùng có chuyện tranh chấp kéo dài nhiều năm mà vẫn chưa phân xử được. Đó là chuyện hai bên nam nữ không bên nào chịu đi cưới bên nào...” hay đằng sau chuỗi chuyện Sự tích Vũng Thơm (Vũng Thơm – Sóc Trăng) người ta thấy được cách kể truyện thật hấp dẫn và thu hút: “nước rất nhiều mỗi khi có gió là nước trong vũng nổi lên thành những đợt sóng lớn rất dữ tợn, hễ thuyền bè đi qua là đều bị sóng đánh chìm... thời gian trôi đi nước trong vũng cạn dần và nổi lên một gò đất trống..” hoặc “ngày xưa, từ thuở cha ông ta vẫn còn sống hoang sơ, nay đây mai đó. Cuộc sống bôn ba cứ kéo dài từ thế hệ này sang thế hệ khác. Họ sống thành từng đoàn người đông đảo để chống trả thú dữ và cùng nhau khai phá đất đai. Thiên nhiên thì khắc nghiệt nên mùa màng hay bị thất bát... ba năm liên tiếp bị mất mùa, hạn hán kéo dài nên định bỏ đi... và càng về sau, những câu chuyện thiên về giải thích địa danh không còn mang một dáng dấp hồn nhiên như xưa nữa mà thay vào đó là những tình tiết mới mang chất nhân văn – chất người hơn – đó là những tình tiết, truyện kể nhằm xây dựng tình đoàn kết, yêu thương nhau giữa 3 cộng đồng Khmer – Hoa – Kinh cùng cộng cư ở đây. Trong truyện Người Khmer và người Hoa là anh em, Kinh và Khmer là hai anh em: “Người từ nơi khác đến gò nổi này dựng nhà cửa và tạo thành làng xã, họ làm ăn sinh sống. Bản chất của họ hiền lành, lương thiện, mặc dù không cùng một thứ dân, họ là những người tha phương cầu thực với ba dân tộc nhưng sống với nhau rất hoà thuận, đoàn kết thương yêu... ”.

Dù không được trau chuốt, giữa gọt vè mặt ngôn từ, hay thần thánh hóa các nhân vật sáng tạo văn hóa, quy những công trình to lớn và đồ sộ trên đất nước cho các vị thần (như truyền thuyết khu đền Angkor của Campuchia) như truyền thuyết của người Khmer Campuchia, cũng như của các dân tộc khác ở Đông Nam Á nhưng truyền thuyết Khmer Nam Bộ với ngôn từ mộc mạc, bình dị, với cách miêu tả trực quan, chất phác, thật thà cũng tạo được cho mình một bản sắc riêng không lẫn vào đâu được. Đó là trong truyền thuyết của họ có những yếu tố thần thì gán cho người – chi tiết

chủ thể - và ngược lại (Pô-pit-xnô- ka) các thần – dù là thần tối cao Indra thì cũng mang những đặc tính người rất rõ mà rõ nhất là tính ích kỷ, hiếu thắng trong sự tích Chôl Chnam thmây; Hay những yếu tố tôn giáo (Bà La Môn thoại, Phật thoại) tuy có cũng không giữ vai trò chủ đạo chi phối các tình tiết của truyện như truyền thuyết của Indonesia, Philippines như đã nêu. Điều đặc biệt - rất đặc biệt - nữa mà chúng ta không hoặc khó thấy nó xuất hiện trong truyền thuyết của các dân tộc khác là trong các truyền thuyết ở giai đoạn sau của người Khmer Nam Bộ - khoảng trên dưới 300 năm trở lại đây - là mảng truyền thuyết địa danh nhưng lồng vào đó là những chi tiết nhằm đoàn kết cộng đồng, nhằm nêu cao tinh thần nhân ái, tương thân tương trợ với nhau của 3 dân tộc anh em Việt - Khmer - Hoa (các truyện

Người Khmer và người Hoa là anh em, Kinh và Khmer là hai anh em) cùng cộng cư trên mảnh đất chín rồng này.

Truyền thuyết Khmer Nam Bộ là một bộ phận quan trọng góp phần giúp cho chúng ta nhận diện diện mạo của văn học dân gian vùng đồng bằng sông Cửu Long và vùng Nam Bộ, giúp chúng ta có thêm điều kiện tìm hiểu tốt hơn về văn hóa và con người của vùng đất phương Nam. Đó chính là trí tuệ, tâm hồn và tình cảm của đồng bào Khmer trong mọi mặt của cuộc sống. Kho tàng quý báu này cần được sưu tầm và công bố nhằm làm giàu thêm vốn văn hóa Việt Nam được xây dựng bởi sự đóng góp, hòa quyện lẫn nhau của các dân tộc anh em.

CHÚ THÍCH

1. Văn học dân gian Sóc Trăng, Chu Xuân Diên chủ biên, NXB TP HCM, 2002
2. Văn học dân gian Sóc Trăng, sđd tr. 24-25
3. Văn học dân gian Sóc Trăng, sđd tr. 27
4. Huỳnh Ngọc Trảng, Truyện cổ Khmer Nam Bộ, NXB Văn hóa, HN, 1983

TÓM TẮT

Truyền thuyết Khmer Nam bộ là một bộ phận quan trọng trong kho tàng văn hóa Việt Nam, nó góp phần giúp cho chúng ta nhận diện diện mạo của văn học dân gian vùng đồng bằng sông Cửu long và vùng Nam bộ, giúp chúng ta có thêm điều kiện tìm hiểu tốt hơn về văn hóa và con người của vùng đất phương Nam.

SUMMARY

The legend of the Khmer South people is an important part of the Vietnamese cultural treasure, facilitating the identification of popular literature of the Mekong delta and the Southern region; thereby providing better conditions for studying the culture and the people of the Southern region.